

УДК 821.161.2
ББК 83.4 (Укр.)

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ЖИТТЄВОГО ТА ТВОРЧОГО ШЛЯХУ ПОЕТА МЕЛЕТІЯ КІЧУРИ

Л. С. Касіян

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Кафедра української літератури, аспірант.
м. Івано-Франківськ, вул. Т. Шевченка, 57, 0342-59-60-74*

У статті зібрано, систематизовано та узагальнено відомості про життя і творчість М. Кічури. Основним матеріалом дослідження стали архівні документи, рукописи, які зберігаються в особистих фондах П. Арсенича, І. Романюка, а також у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України.

Ключові слова: *життєвий шлях, літературний доробок, спогади, рукописи.*

Український письменник, публіцист, перекладач, громадсько-культурний діяч Мелетій Омелянович Кічура народився 21 січня 1881 року в селі Носові на Тернопільщині в родині сільського священика. Більшість біографічних відомостей про автора стали нам доступними зі спогадів дочки Мелетія Омеляновича – Тетяни. Вона почала детально описувати життя батька в зошиті з 23 аркушів (цілковито списаних із них – шість), однак або час, або якісь інші обставини не дозволили завершити роботу. Проте навіть ці рядки багато розповідають про невідомі сторінки з життя письменника [10]. Пізніше ми натрапили на друковану версію спогадів Тетяни Мелетіївни Кічури [18] в особистих архівах краєзнавця Петра Арсенича, який спілкувався з дочкою письменника, та на деякі інші документи, збережені в музеях міст Коломия та Бережани, що доповнюють факти біографії цього тернопольянина за народженням і коломиянина за місцем проживання.

Дитинство М. Кічури пройшло біля річки Золота Липа в рідному селі. До 1970 року ще був збережений будинок, у якому народився письменник, пізніше у ньому розташувалася Носівська неповна середня школа (сьогодні цієї садиби вже немає, як і родинного обійстя Кічурів у Коломиї). Тетяна Мелетіївна зазначає, що батько був п'ятою дитиною у родині священика Омеляна Кічури. За порадою учителів батьки вирішили віддати сина на навчання до другої вищої Львівської гімназії. Донька згадує, що навчався Мелетій Омелянович у Львові з 1891 по 1899 рік. Ще в дитинстві почав писати вірші. Пізніше М. Кічура входив до складу редакції гімназійного журналу «Праця і згода», в якому підписував свої поезії псевдонімом Зеновій, оскільки так називала його матір

(хоча в свідоцтві про народження цього імені немає). Тетяна Мелетіївна пише, що на той час (а це був 1970 рік) кільканадцять номерів цього журналу за 1899 рік у неї збереглися. Пізніше всі друковані та рукописні матеріали, які знаходилися у дочки письменника, були передані в архівні фонди Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Саме тут зберігаються сьогодні зазначені примірники рукописного журналу «Праця і згода».

Мелетій Омелянович не тільки добре вчився, писав вірші, а й був активним діячем громадського життя Львова та Галичини. У липні 1899 року він бере участь у студентському вічі українців-русинів. 449 студентів вищих шкіл та 57 випускників гімназій підписали вимогу про навчання рідною мовою у Львівському університеті до австрійського міністра освіти. Проте сили були не рівні. Дозволу студенти не отримали, і на знак протесту в 1900 році М. Кічура залишає навчання у Львові і вступає до Віденського університету. Саме тут молодий письменник знайомиться з Марком Черемшиною та стає членом товариств «Січ» та «Родина». У 1905 році студент Мелетій переводиться на навчання до Львівського університету з надією на зміни. Продовжує друкуватися українською мовою в журналі «Молода Україна»; пише німецькою, перекладає з української мови на інші. Принагідно зауважимо, що Мелетій Омелянович писав рецензії, літературні пародії. Відомо, що саме він уперше переклав на німецьку мову вірші Лесі Українки, став автором німецької версії деяких поезій Т. Шевченка. На українську переклав окремі твори Ф. Шиллера та Ш. Бодлера. Увесь цей доробок, за твердженням І. Романюка, друкував у часописі «Ukrainische Rundschau» [14, 4].

У спогадах Михайла Берлада, який працював секретарем адвоката Теофіла Домбницького, знаходимо факти, що свідчать про популярність творчості М. Кічури. Скажімо, М. Берлад зазначає, що коли він навчався в Коломийській гімназії, а згодом у Львівському університеті, вся студентська молодь захоплювалася віршами М. Кічури [17].

Поет підтримував тісну дружбу з «Покутською трійцею» –В. Стефаніком, Марком Черемшиною, Л. Мартовичем, став активним учасником радикального руху, яким керували І. Франко та М. Павлик, виступав на сільських вічах, агітуючи за народних обранців [1, с.213].

Невиправдані сподівання на зміни в Україні змушують М. Кічуру повернутися до Відня і продовжити там навчання на юридичному факультеті. У 1909 році Мелетій знайомиться із колomiaнкою Марією Глинською, студенткою філологічного факультету. Цього ж року обоє приїжджають на канікули до її батьків. Згодом, а саме у 1910 році, Мелетій Омелянович закінчує навчання та 27 листопада одружується з Марією. Сім'я переїжджає на постійне місце проживання до Коломиї. Не маючи власних коштів на відкриття адвокатської контори, М. Кічура вирішує працювати адвокатом у правничій конторі В. Ганкевича. Заощаджені гроші віддає на будівництво «Народного дому» та підтримку «Коло-

мийського Бояну» через любов до української пісні та з метою її популяризації. М. Кічура був талановитим музикантом: грав на фортепіано, любив співати українські народні пісні, у тому числі коломийки, які записував у навколишніх селах. Часто відвідував вечори, на яких виступав «Коломийський Боян». Одночасно займався літературною діяльністю. Як зазначає І. Романюк у статті «Немов лавина з гір...», у 1910 році в Києві накладом М. Кічури виходить українською мовою книжка польського поета Ю. Словацького «Юліян Словацькі. Батьки зачумлених. Поема» [14, с.4].

У 1910 р. М.Кічура видає свою першу збірку поезій «Без керми». Досить цікавим є факт, зазначений у статті «Нове життя» Василя Савчука, де він пише про спілкування поета з С. Твердохлібом та О. Маковеєм. У листі 19 травня 1910 року С. Твердохліб запитує М. Кічуру, який на той час перебував у Відні, про справи з друком книги. А вже 5 червня пише: *“Примірник ваш одержав... Збірка мені сподобалася”*. Через п’ять днів – 10 червня 1910 року – знову лист: *“Всі три примірники одержав, один доручив Яцкову”*. Тут відразу подає адреси журналів, куди слід послати М. Кічури свою книжку: *“Журнал «Рідний край» Київ, Благовіщенська, №115. Там Олена Пчілка, напевно, напише рецензію”*. А також додає: *“Казав мені Яцків, що напише замітку до «Ukrainische Rundschau»”* [16, с.4].

Ці три листи С. Твердохліба підтверджують, що М. Кічура був добре знайомий з молодомузівцями та поділяв їхні погляди. Безперечно, перші дві збірки автора позначені впливом «Молодої Музи». Очевидно, що поет шукав людину, яка б допомогла йому розібратися у власній творчості. Тому, як тільки вийшла «Без керми», він надіслав листа і книжку О. Маковеєві. 27 червня 1910 року адресат одержав надіслане і вже 11 липня дав відповідь поширеним листом, уривки з якого цитуємо: *“Ваші поезії... Се одностайний шум Черемошу у слітну днину, сірий малюнок без сонця... Ви поет темної осені, а не блискучої весни, і се всякий побачить... Я радив би вам подумати над тим, чи не можна би й восени заграти енакше, або иншими словами... Зрештою ваші меланхолійні поезії під відповідну хвилину сподобаються хоч кому – се не є фальшивий, роблений смуток. Талант у вас певний, хоч будучини його не вгадаю...”* [16, с.4]. О. Маковей дав цінні настанови молодому поетові. Для обґрунтованості своєї відповіді письменник навів ще й ряд прикладів з книжки «Без керми».

Очевидно, М. Кічура прийняв пораду досвідченого товариша близько до серця. У архівних фондах Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України зберігся примірник «Без керми», де рукою Мелетія Омеляновича зроблено ряд виправлень, поміток, а деякі вірші перекреслені взагалі. Пізніше у львівській пресі свою рецензію на творчість М. Кічури вмістить Микола Євшан – український критик [7]. А Д. Рудик у журналі «Зоря» в статті «Письменники з Західної України в УРСР»

так відгукнеться про творчість поета: *“...Його твори пробивали шлях українській поезії поза межі української території. Кічура оригінальний на українському ґрунті лірики, що його порівнювали з Бодлером. Буденність осоружна поетові початку ХХ століття, та розірвати кайдани не сила, лиш рани ятрять ще більше... Поет змагав заглянути в нутро суті життя, ловить в ньому нюанси... Та Кічура поет того порядку, що не тільки тікає від життя, а навіть вглиблюється в нього, боліє його болем... Значну частину його поезій композитор П. Сениця поклав на ноти”* [15]. Відомо, що ліричні твори М. Кічури покладені на музику. Є друковані ноти композитора П. Сениці на вірші «Шумить безлистя бір...», «Останній промінь згас», «Зрубали гай».

Уже на той час М. Кічура стає відомим письменником і активним громадським діячем. У 1911 році на селянському вічі Снятинського повіту Мелетій Омелянович агітував за радикальних депутатів В. Стефаніка до австрійського парламенту та І. Сандуляка до галицького сейму. Тоді вдалося обрати їх депутатами від селян. М. Кічура був добре знайомий з іншими радикальними послами, а саме: Кирилом Трильовським, Левком Бачинським та іншими. Всі вони були народними обранцями, до яких населення мало велике довір'я.

В особистій бібліотеці М. Кічури зберігалось безліч книг, серед яких «Кобзар» Т. Шевченка (залюбки цитував строфи з нього напам'ять у своїх виступах), твори М. Драгоманова, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, О. Маковея, Л. Мартовича, М. Павлика, В. Стефаніка, Лесі Українки, Ю. Федьковича, І. Франка, Марка Черемшини. М. Кічура спілкувався з передовою інтелігенцією міста, з викладачами української гімназії в Коломиї. Письменник брав активну участь в агітації за рідну школу, тобто щодо заснування української бурси та захоронків (дошкільних навчальних закладів) для дітей, допомагав не лише словом, а й матеріально. Коломия тоді була важливим осередком передових ідей. Сюди неодноразово приїздив І. Франко, якого М. Кічура слухав у 1912 році, коли той читав «Мойсея». Цього ж року Мелетій Омелянович відвідав виставку художника Ярослава Пестрака. 10 березня 1911 року поет був учасником заходів до 50-річчя з дня смерті Т.Г. Шевченка. У спогадах сучасників М. Кічури є згадки про захоплення письменника «Гуцульським театром» Гната Хоткевича.

Незадовго до початку Першої світової війни найвизначнішою подією у Коломиї було святкування 100-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка та відкриття йому пам'ятника. На цьому святі був присутній і М. Кічура. Гроші на пам'ятник збирало все населення, Мелетій Омелянович теж долучився до збору коштів.

Великою втіхою для М. Кічури був вихід у Коломиї в 1913 році другої збірки його поезій «Tempi passati» («Минулі часи»). Творчу працю поета, як зазначає І. Романюк, перериває війна. М. Ірчана, М. Кічура, а також В. Стефаніка, Марка Черемшину мобілізують до армії, але

зі Львова двох останніх відпускають. 14 жовтня 1914 року М. Ірчана поранили в руку, через що його відправляють на лікування, а Мелетій Омелянович 17 грудня цього ж року потрапляє в російський полон. Дні неволі пройшли в Осинових Колках Канської волості Томської губернії, з травня 1915 року у Канську, потім в Омську, а з 10 жовтня 1915 року і до кінця війни – у Семипалатинську [14, 4].

Війна назавжди відірвала М. Кічуру від його сім'ї. У Коломиї залишилася дружина та дві дочки Ксенія та Тетяна. Старша Ксенія навчалася у Паризькій художній академії на декоративному відділенні, реставрувала деякі історичні пам'ятники на Коломийщині, померла у 1969 році. Тетяна до останніх днів прожила в батьківському будинку з мрією створити там музей життя і творчості М. Кічури.

Перебуваючи у полоні, Мелетій Омелянович цікавився подіями в Росії, а також літературним і політичним життям Галичини. З великою радістю поет повідомляє рідним 18 березня 1917 року, що одержав “неймовірну звістку” – про події в Петербурзі. Майже через рік, 15 січня 1918 року, М. Кічура виїжджає з Семипалатинська до Києва з великим сподіваннями та мріями. Кажучи його словами, позаду залишились “чад і тлін, жажлива темінь ночі” війни і злигоднів, а попереду – “ніким незвіданий простір” [9, 38]. У лютому 1919 року Мелетій Омелянович нелегально повертається до Коломиї, щоб побачитися з родиною. Зі спогадів Тетяни дізнаємося, що саме в цей час вона вперше побачила свого батька. Старша сестра Ксенія на той час навчалася в першому класі, і він пильно стежив за її першими кроками в читанні та письмі, спробами в малюванні. Але гостювання було недовгим – Мелетій Омелянович змушений був повертатися до Києва.

У 1925 році разом з кряянами В. Атаманюком, Л. Дмитерком, Д. Загулом, М. Козорісом, Ф. Малицьким, Д. Рудиком та іншими вихідцями з Західної України входить до літературної організації «Західна Україна». До неї належали також М. Ірчан, І. Ткачук. Посилали свої твори до друку в журналі «Західна Україна» і письменники П. Козланюк, І. Михайлюк. Поет зближується з письменниками-наддніпрянцями Б. Антоненком-Давидовичем, М. Зеровим, Г. Косинкою, В. Сосюрою та багатьма іншими. За життя М. Кічура у Києві видав збірки «На старті», «Відблиски криці», «Передодні», «Останні могікани». Чимало творів він не встиг надрукувати, і вони чекають на своїх упорядників і видавців.

Після війни працював у редакціях журналів та газет, завідував канцелярією Української державної академії мистецтв; викладав іноземні мови в Київському художньому інституті: був справжнім поліглотом – вільно володів німецькою, російською, французькою, польською, чеською, словацькою мовами, а також есперанто, яку вивчав ще в Коломиї завдяки засновникові есперантського руху в Галичині Орестові Кузьмі [1, 224]. Викладацька діяльність не завадила М. Кічурі продовжувати літературну творчість. У 1920-30 роках його поезії друкувалися в україн-

нських журналах, що виходили в Україні, зокрема й Галичині, в Канаді, США, Чехословаччині.

У Києві М. Кічура близько товаришував з Г. Косинкою, про це розповідала у пресі дружина Григорія – Тамара Мороз-Стрілець. У одному з номерів «Літературної України» за 22 січня 1971 року вона вміщує статтю про Мелетія Омеляновича, згадує його сім'ю, гостювання в Коломиї, у Тетяни Кічури, принагідно розповідає про наміри опублікувати спогади про нього. А згодом пише: *“На одному з літературних вечорів Григорій Косинка познайомив мене з поетом Мелетієм Кічурою, з яким склалися стосунки у нас пізніше, коли я вступила до Київського художнього інституту, де Мелетій Омелянович був викладачем”* [13, 4]. Зі спогадів Михайла Берлада ми дізнаємося: *“У Києві він жив у маленькому покої на вулиці Кудрявській (у партері), хоч на той час він був уже відомим поетом і хтозна чи не одним з культурних і найінтелігентніших галицьких поетів, які після революції перебралися в Київ”* [17]. Життя М. Кічури було переповнене зустрічами та спілкуванням з творчими людьми, але думка про родину ні на мить не полишала його. М. Глинська-Кічура робила багато старань на виїзд до Києва. Після року клопотань вона отримала дозвіл на тимчасове перебування. Це були незабутні дні для всієї сім'ї. *“В липні 1928 року ми виїхали з Коломиї до Львова попрощатися з старенькою матір'ю батька, яка тоді мала 87 літ. Зі Львова через Здолбунів-Шепетівку поїхали ми до Києва 20.07.1928 року. З великим нетерпінням і хвилюванням ми чекали першої зустрічі з батьком... Мати зразу впізнала батька, який вийшов нам назустріч”,* – писала Тетяна [18]. М. Кічура знайомив дочок із містом, архітектурними пам'ятками. Тетяна Мелетіївна згадувала про зустрічі з В. Атаманюком, М. Заньковецькою, М. Зеровим, Г. Косинкою. Невдовзі М. Глинська з дочками повернулася до Коломиї.

Мелетій Омелянович ще якийсь час листувався з сім'єю, надсилав пакунки з книгами письменників М. Рильського, М. Семенка, П. Тичини та інших.

У січні 1933 року поета було заарештовано за сфабрикованим звинуваченням, а саме за причетність до київської групи УВО («Української військової організації»). Спочатку М. Кічура заперечував абсурдність звинувачень. На допиті 23 лютого 1933 року розповів, що на першому засіданні організації «Західна Україна» в редакції «Пролетарська правда» познайомився з М. Козорісом, Ф. Малицьким, Д. Рудиком. На цьому ж зібранні В. Атаманюк запропонував викликати М. Ірчана з Канади, щоб він очолив новостворену організацію. Після жорстоких тортур 4 березня 1933 року Мелетій Омелянович сам себе обмовив, сказавши, що бував на таємних зборах УВО під прикриттям засідань письменницької організації «Західна Україна». Розповів, що його завербував В. Атаманюк і Д. Рудик, а він – ще 19 чоловік. За постановою судової «трийки» при колегії ДПУ УРСР від 9 травня 1933 року М. Кічура було

засуджено до десяти років концтаборів за причетність до міфічної «Української військової організації». І ще донедавна його подальша доля, дата і місце смерті не були відомими. Та завдяки архівній довідці, яку вдалося віднайти тернопільському краєзнавцеві Єфремові Гасаю, з'ясувалося, що М. Кічура помер в ув'язненні 3 березня 1938 року, реабілітований посмертно [8].

Література

1. Арсенич П. «З вами, червоні полки...» / П.Арсенич, І.Козозик // Вітчизна. – 1979. – №9. – С. 213-214.
2. Бубній П. Мелетій Кічура / П.Бубній // Тернопіль: Тернопільщина літературна. Дод. №4. – Тернопіль, 1992. – Вип.2. – Ч.1. – С. 23.
3. Веретюк О. «Не як невольник твій...» / О.Веретюк // Вільне життя. – 1993. – 31 березня. – (Рядок з біографії краю).
4. Дубина М. Мелетій Кічура: Шляхами письменницької долі / М.Дубина // Літературна Україна. – 1992. – 3 грудня.
5. Дудар С. Боець великого загону / С.Дудар // Бережанське віче. – 1991. – 30 січня.
6. Зеров М. Рецензія на книгу: Кічура М. На старті / М.Зеров // Життя й революція, 1928. – №5.
7. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / М.Євшан. – К.: Основа, 1998. – 658 с.
8. Із рукописів П.Арсенича про ув'язнення М. Кічури // Особистий архів П. Арсенича. – 1 с.
9. Кічура М. «Tempi passati» / М.Кічура. – Коломия: Накладом автора, 1913. – 181 с.
10. Кічура Т. Біографія М. Кічури / Т.Кічура // Відділ рукописних фондів Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Фонд 163. – №72.
11. Малицький Ф. На старті нового життя / Ф.Малицький // Літературна Україна. – 1971. – 22 січня.
12. Мельничук Б. Рядок з біографії краю / Б.Мельничук // Вільне життя. – 1991. – 7 березня.
13. Мороз-Стрілець Т. Недалечко від річки Прут / Т.Мороз-Стрілець // Літературна Україна. – 1971. – 22 січня.
14. Романюк І. «Немов лавина з гір...» (до 100-річчя з дня народження Мелетія Кічури) / І.Романюк // Червоний прапор. – 1981. – 13 березня.
15. Рудик Д. «Письменники з Західної України в УРСР» / Д.Рудик // Зоря. – 1926. – лютий.
16. Савчук В. На зоряні шляхи / В.Савчук // Нове життя. – 1973. – 22 лютого.
17. Спогади Михайла Берлада: [про М. Кічуру] // Особисті архіви П.Арсенича. – 8 с.

18. Спогади Тетяни Кічури: [про М. Кічуру] // Особисті архіви П.Арсенича. – 11 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії.....

Рекомендовано до друку докт. філол. наук, проф. Луцак С.М

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.09.2012 р.

Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором Луцак С.М., докт. філол. наук, професором Кривою Б.С. (Львів)

UNKNOWN PAGES OF THE LIFE AND CREATIVE WAY OF THE POET-MELETIUS KICHURA

L. S. Kasian

*Precarpathian National University V.Stefanyk;
department of Ukrainian literature, graduate student;
Ivano-Frankivsk, st. T.Shevchenko, 57, ph. +380 (342) 59-60-74*

The paper collected, systematized and generalized information about the life and work of M.Kichura's. Main results are archival documents, manuscripts stored in personal funds P.Arsenych, I.Romanyuk in the Department of Manuscripts of the Institute of Literature T.Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine.

Key words: *life, literary achievements, memories, manuscript.*